

74
М-96

2020

педагогик таълим инновацион кластери

Ғ.МУҲАМЕДОВ
У.ХОДЖАМҚУЛОВ
С.ТОШТЕМИРОВА

Педагогик таълим кластери – муайян жуғрофий
худуднинг рақобатбардош педагог кадрларга бўлган
эҳтиёжларини қондириш мақсадида бир-бири билан
узвий алоқадаги тенг ҳуқуқли алоҳида субъектлар,
технология ва инсон ресурсларининг
интеграциялашувини кучайтирувчи механизм.

Чирчиқ давлат педагогика институти
<https://www.cspi.uz/uz>
tvchdpi@edu.uz
Чирчиқ ш. А.Темур к. №104

44
1-96

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ
ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

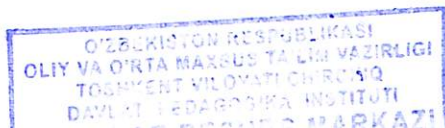
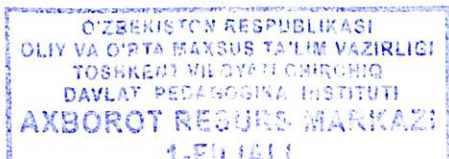
Ғ.МУҲАМЕДОВ, У.ХОДЖАМҚУЛОВ,
С.ТОШТЕМИРОВА

ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМ
ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРИ

(монография)

Тошкент
“Университет”

2020

Мухамедов Ғ., Ходжамкулов У., Тоштемирова С. Педагогик таълим инновацион кластери. Монография. –Т.: Университет, 2020 й. 280 б.

УЎК: 37.005.591.6

КБК: 74

М 96

Мазкур монографияда Чирчиқ давлат педагогика институтининг асосий стратегик илмий тадқиқот йўналиши бўлган “Педагогик таълим инновацион кластери”нинг илмий-назарий асослари ҳақида сўз юритилган. Таълим кластерлари борасида хорижий тадқиқотчиларнинг таъриф ва тавсифлари таҳлил қилинган. Педагогик таълим кластерининг илмий-педагогик муаммо сифатидаги хусусиятлари, унинг таълимга нисбатан инновацион ёндашув эканлиги, таълим, фан ва ишлаб чиқаришни кластер воситасида интеграциялашнинг назарий жиҳатлари, кластернинг таълим хизматлари бозорида рақобатбардошликни ошириш воситаси сифатидаги ўзига хос жиҳатлари кўрсатиб берилган. Монографияда таълим кластерлари бўйича хориж тажрибаси таҳлил қилинган. Шунингдек, педагогик таълим кластерини амалиётга жорий этилишининг шакли сифатида қаралаётган “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончаларини ташкил қилиш, уларнинг самарадорлигини ошириш, умумтаълим мактабларида мавжуд муаммоларни бартараф этишда олий таълимнинг илмий салоҳиятидан кенг фойдаланиш механизмлари тадқиқ қилинган. Чирчиқ давлат педагогика институти томонидан “Мактаб-лаборатория”ларда ташкил қилинган тажриба-синов ишларининг мазмуни баён қилиниш билан бирга, миллий педагогикамизда янги ҳодиса ҳисобланган “Мактаб-лаборатория” инновацион тажриба майдончаси тушунчасининг таърифи ва тавсифи, шунингдек, ушбу муаммо билан боғлиқ асосий тушунчаларнинг изоҳи келтирилган.

Монография педагогик олий таълим муассасаларида фаолият олиб бораётган профессор-ўқитувчилар, умумтаълим мактабларининг ўқитувчилари, шунингдек, “Педагогик таълим инновацион кластери” бўйича илмий иш олиб бораётган тадқиқотчилар учун мўлжалланган.

Тақризчилар:

Ш.Қ.Мардонов – Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти профессори, педагогика фанлари доктори;

Б.Менглиев – Алишер Навоий номидаги Ўзбек тили ва адабиёти университети профессори, филология фанлари доктори.

Чирчиқ давлат педагогика институти Кенгашининг 2020 йил 3 январдаги 7-сонли мажлиси қарорига асосан нашрга тавсия этилган.

ISBN: 978-9943-5604-3-7

© “Университет” нашриёти, Тошкент, 2020 й.

КИРИШ

Дунё тамаддунининг бугунги босқичини глобаллашув жараёнларисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Глобаллашув, таъбир жоиз бўлса, бугунги кунда соҳаларни ривожлантиришнинг моҳияти ва мазмунига, стратегияси ва тамойилларига, ёндашув ва услубларига бирдай таъсирини ўтказаятган куч сифатида намоён бўлмокда. Бугунги кунга келиб, жамият ривожланишининг комплекс характерда содир бўлиши тараққиётнинг ижобий жиҳатлари билан бирга унинг салбий оқибатларини ҳам юзага чиқармокда, бу инсоният олдига қутилмаган янги муаммоларни кўндаланг қўймокда. Глобаллашувнинг моҳияти ва хусусиятларини чуқур ўрганиш унга мослашиш, йўналишларини керакли тарзда ўзгартириш, унинг кучидан ўзига қарши фойдаланиш имкониятини яратади. Бундан кўриниб турибдики, глобаллашув жараёнидан ижобий ва ижодий фойдаланишнинг усул ва воситаларини, механизмларини илмий асосда ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Дунё тажрибаси глобаллашувнинг кучидан ўзига қарши фойдаланишнинг синалган усули сифатида кластер моделини таклиф қилмокда. Мамлакатимизда ҳам кластер модели иқтисодийнинг ишлаб чиқариш тармоқларига фаоллик билан кириб келмокда. Шубҳасиз, бу жараён ишлаб чиқариш корхоналарида маҳсулот таннархи пасайиши ва сифати ошишига олиб келмокда. Энг муҳими, кластер методи ёрдамида манфаатли боғланиш ҳосил қилган корхоналарнинг рақобатбардошлиги бир неча баробарга ошмокда. Глобаллашув натижасида дунё бозорида рақобатнинг кескин ошиши кузатилаётган бугунги кунда бу сифат ишлаб чиқариш корхоналарининг барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Кейинги йилларда жамиятимизда юз бераётган туб ўзгаришлар, шубҳасиз, таълим соҳасини ҳам қамраб олмокда. Миллий таълим тизимининг кейинги чорак асрдаги фаолиятига назар ташлайдиган бўлсак, кўплаб ижобий ишлар амалга оширилганига гувоҳ бўламиз. Айни пайтда, кадрлар тайёрлаш соҳасида таълим турлари ўртасида алоқа ва узвийлик таъминланишида айрим камчиликлар ҳам кузатилмокда, бу пировардида, мақсадни белгилашдаги тарқоқлик ва таълим сифатининг пасайишига сабаб бўлди. Кадрлар тайёрлаш бўйича давлат сиёсатида ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ўзига хослиги

ва талаб ҳамда эҳтиёжларининг тўлиқ ҳисобга олинмаслиги, меҳнат бозоридаги талаб ва таклифнинг чуқур ўрганилмаслиги натижасида кадрларнинг ҳудудлар кесимидаги тақсимотида мувозанатнинг бузилиши билан боғлиқ камчиликлар кузатилди. Бу айрим ҳудудларда педагог кадрларга бўлган эҳтиёжнинг йиллар давомида қондирилмаслигига сабаб бўлди.

Тизимдаги камчиликларни бартараф этиш мақсадида кейинги икки йилдан ошикроқ вақт мобайнида таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳаларига оид қатор фармон ва қарорлар қабул қилинди.¹

Таълим тизимини ривожлантиришга қаратилган мазкур ҳужжатларнинг барчасида кадрлар тайёрлаш сифатини тубдан такомиллаштириш, хусусан, тизимга ривожланган хорижий давлатлар тажрибасини татбиқ этиш, соҳага инновациялар кири-тиш, хорижий тажрибаларни ўзлаштириш, ижодий ёндашувларни қўллаб-қувватлаш, таълим-фан-ишлаб чиқариш учлиги ўртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш билан боғлиқ умумий жиҳатлар мавжуд.

Таълим тизимида кадрлар тақсимотининг тўғри йўлга қўйилмаслиги натижасида баъзи соҳаларда юзага келган кадрлар тақчиллиги масаласи, бевосита, узлуксиз таълим тизимида назарда тутилган таълим турлари ўртасидаги узлуксизлик, узвийлик ва интеграциянинг таъминланмаганлиги, ҳудудларда кадрларга бўлган талабнинг истиқбол режалари мавжуд эмаслиги билан юзага келди. Умуман, бу муаммо кенг қамровли ва кўп қиррали ижтимоий масала бўлиб, унинг ечими бир ёки икки сабабнинг қондирилиши билан ўз ижросини топа олмайди. Бу масала ҳудудий ҳокимликлар ва уларнинг тасарруфидаги тегишли бўлинмаларнинг айна масала бўйича тизимли иш олиб бориши натижасида ўзининг ижобий ечимини топиши мумкин. Ўз навбатида, педагогик таълим тизимида шундай янги механизм яратилиши ҳаётий заруратга

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3305-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПҚ-3304-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2829-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 14 март; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 304-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 22 май.

айланмоқдаки, унда таълим турлари ўртасида ўзаро назорат ҳам, рақобат ҳам, манфаатларнинг қондирилиши ҳам таъминланиши зарур. Иқтисодиёт ва таълимни ислоҳ қилиш мамлакатимиз олий таълим тизимининг инновацион компонентларини самарали ривожлантириш ва жаҳон бозорида таълим хизматларининг рақобатбардошлигини таъминлашга зарурат туғдирмоқда.

Муҳтарам Юртбошимиз Ш.М.Мирзиёев президентлик лавозимига киришган дастлабки кунлардан бошлаб юртимизда инновацион ва креатив фикрлайдиган замонавий кадрлар тайёрлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида, юксак маънавият эгалари этиб тарбиялаш, шу мақсадда таълим тизимини такомиллаштириш масалаларига жиддий эътибор қаратиб келмоқда. Дарҳақиқат, мактабни ўзгартирмасдан туриб, одамни, жамиятни ўзгартириб бўлмайди. 2019 йилнинг 23 август санасида халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида юртбошимиз: *“Мактаб – бу ҳаёт-мамонт масаласи, келажак масаласи. Уни давлат, ҳукумат ва ҳокимларнинг ўзи ҳал қилолмайди. Бу бутун жамиятнинг иши, бурчига айланиши керак”*,² дея таъкидлаб, педагогикага ихтисослашган олий таълим муассасаларининг мактаблардаги ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштириш, ўқитувчиларнинг билим ва малакасини юксалтиришдаги ўрни сезилмаётганини афсус билан қайд этди.

Мамлакатимиз раҳбарининг умумтаълим мактаблари фаолиятини такомиллаштиришда педагогик олий таълим муассасаларининг ўрни борасида билдирилган фикрларидан келиб чиқадиган бўлсак, соҳага инновацияларни жорий қилиш, хориж амалиётида синовдан ўтган усул ва воситаларни ижодий ёндашган ҳолда соҳага татбиқ қилиш, таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси жараёнларининг суръати ва самарадорлигини ошириш бугунги педагогикамиз олдидаги муҳим масалалардан эканлиги аён бўлади.

Таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси масаласи янги ҳодиса эмас. Ўзбекистон таълим тизимида бу борада назарий

² Мирзиёев Ш.М. Халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишидаги нутқи. “Халқ сўзи online”, 2019 йил 24 август.

ва талаб ҳамда эҳтиёжларининг тўлиқ ҳисобга олинмаслиги, меҳнат бозоридаги талаб ва таклифнинг чуқур ўрганилмаслиги натижасида кадрларнинг ҳудудлар кесимидаги тақсимотида мувозанатнинг бузилиши билан боғлиқ камчиликлар кузатилди. Бу айрим ҳудудларда педагог кадрларга бўлган эҳтиёжнинг йиллар давомида кондирилмаслигига сабаб бўлди.

Тизимдаги камчиликларни бартараф этиш мақсадида кейинги икки йилдан ошикроқ вақт мобайнида таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳаларига оид қатор фармон ва қарорлар қабул қилинди.¹

Таълим тизимини ривожлантиришга қаратилган мазкур ҳужжатларнинг барчасида кадрлар тайёрлаш сифатини тубдан такомиллаштириш, хусусан, тизимга ривожланган хорижий давлатлар тажрибасини татбиқ этиш, соҳага инновациялар кириштириш, хорижий тажрибаларни ўзлаштириш, ижодий ёндашувларни қўллаб-қувватлаш, таълим-фан-ишлаб чиқариш учлиги ўртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш билан боғлиқ умумий жиҳатлар мавжуд.

Таълим тизимида кадрлар тақсимотининг тўғри йўлга қўйилмаслиги натижасида баъзи соҳаларда юзага келган кадрлар тақчиллиги масаласи, бевосита, узлуксиз таълим тизимида назарда тутилган таълим турлари ўртасидаги узлуксизлик, узвийлик ва интеграциянинг таъминланмаганлиги, ҳудудларда кадрларга бўлган талабнинг истиқбол режалари мавжуд эмаслиги билан юзага келди. Умуман, бу муаммо кенг қамровли ва кўп қиррали ижтимоий масала бўлиб, унинг ечими бир ёки икки сабабнинг кондирилиши билан ўз ижросини топа олмайди. Бу масала ҳудудий ҳокимликлар ва уларнинг тасарруфидаги тегишли бўлинмаларнинг айна масала бўйича тизимли иш олиб бориши натижасида ўзининг ижобий ечимини топиши мумкин. Ўз навбатида, педагогик таълим тизимида шундай янги механизм яратилиши ҳаётий заруратга

айланмокдаки, унда таълим турлари ўртасида ўзаро назорат ҳам, рақобат ҳам, манфаатларнинг кондирилиши ҳам таъминланиши зарур. Иқтисодиёт ва таълимни ислоҳ қилиш мамлакатимиз олий таълим тизимининг инновацион компонентларини самарали ривожлантириш ва жаҳон бозорида таълим хизматларининг рақобатбардошлигини таъминлашга зарурат туғдирмокда.

Муҳтарам Юртбошимиз Ш.М.Мирзиёев президентлик лавозимига киришган дастлабки кунлардан бошлаб юртимизда инновацион ва креатив фикрлайдиган замонавий кадрлар тайёрлаш, ёшларни ватанпарварлик руҳида, юксак маънавият эгалари этиб тарбиялаш, шу мақсадда таълим тизимини такомиллаштириш масалаларига жиддий эътибор қаратиб келмокда. Дарҳақиқат, мактабни ўзгартирмасдан туриб, одамни, жамиятни ўзгартириб бўлмайди. 2019 йилнинг 23 август санасида халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишида юртбошимиз: *“Мактаб – бу ҳаёт-мамонт масаласи, келажак масаласи. Уни давлат, ҳукумат ва ҳокимларнинг ўзи ҳал қилолмайди. Бу бутун жамиятнинг иши, бурчига айланиши керак”*,² дея таъкидлаб, педагогикага ихтисослашган олий таълим муассасаларининг мактаблардаги ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштириш, ўқитувчиларнинг билим ва малакасини юксалтиришдаги ўрни сезилмаётганини афсус билан қайд этди.

Мамлакатимиз раҳбарининг умумтаълим мактаблари фаолиятини такомиллаштиришда педагогик олий таълим муассасаларининг ўрни борасида билдирилган фикрларидан келиб чиқадиган бўлсак, соҳага инновацияларни жорий қилиш, хориж амалиётида синовдан ўтган усул ва воситаларни ижодий ёндашган ҳолда соҳага татбиқ қилиш, таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси жараёнларининг суръати ва самарадорлигини ошириш бугунги педагогикамиз олдидаги муҳим масалалардан эканлиги аён бўлади.

Таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграцияси масаласи янги ҳодиса эмас. Ўзбекистон таълим тизимида бу борада назарий

² Мирзиёев Ш.М. Халқ таълими тизимини ривожлантириш, педагогларнинг малакаси ва жамиятдаги нуфузини ошириш, ёш авлод маънавиятини юксалтириш масалаларига бағишланган видеоселектор йиғилишидаги нутқи. “Халқ сўзи online”, 2019 йил 24 август.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлигини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3305-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги ПҚ-3304-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 30 сентябрь; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2829-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 14 март; Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 304-сон Қарори: Тошкент ш., 2017 йил 22 май.